

Magyar Földrajzi Társaság
Societas Geographica Hungarica
1872

FÖLDRAJZI
KÖZLEMÉNYEK

GEOGRAPHICAL
REVIEW

133. évfolyam, 4. szám
2009

MELLÉKLET

**Közösségi zöldterület-fejlesztés
a nagyvárosokban**

A melléklet a Nemzeti Kulturális Alap
Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakmai Kollégium támogatásával készült

A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTELEN ALAPULÓ ZÖLDTERÜLET-FEJLESZTÉS A NAGYVÁROSOKBAN

Interjú ALFÖLDI GYÖRGGYEL és KOVÁCS ZOLTÁNNAL

Készítette: KONDOR ÁTILKA CSABA

A következőkben egy rövid interjút olvashatnak, amelyet ALFÖLDI GYÖRGGYEL, a Rév8 Zrt. vezérigazgatójával és KOVÁCS ZOLTÁNNAL, a Magyar Földrajzi Társaság alelnökével, egyetemi tanárral készítettünk a városi zöldterületek jelentőségéről, a fejlesztésbe történő lakossági bevonás fontosságáról és a külföldi, illetve hazai tapasztalatokról.

Bevezetésként egy általános, globális jellegű kérdés. A Föld csaknem 6,9 milliárd lakosának több mint fele városlakó és jelentős hányaduk nagyvárosokban él. Ennek fényében mit gondolnak, milyen jelentősége lesz a nagyvárosok belső területein elhelyezkedő kisebb-nagyobb zöldterületeknek a 21. században?

ALFÖLDI GYÖRGY: Szerintem óriási jelentősége lesz a városi, elsősorban a belvárosi zöldterületeknek. A városok és az elővárosok kapcsolata a nagyvárosi térségekben alapvetően megváltozik. Az energiahasználat terén jelentkező változások – fogyasztó kőolaj és földgáz – módosítják a mobilitási szokásokat, az emberek betömörülnek a városok belsejébe. Emellett továbbra is lendületesen folyik a városi lakosság növekedése, és jelentősen növekszik a városi szegények aránya. Az egyre sűrűbb település-szövetben a parkok és más zöldfelületek – a „levegő” biztosítása mellett – növekvő mértékben szerepet játszanak a szabadidő eltöltésében.

KOVÁCS ZOLTÁN: A kérdésre rövid és hosszú válasz egyaránt adható. Röviden: mind nagyobb és nagyobb. Ha kicsit árnyalni akarjuk a képet, akkor elmondhatjuk, hogy a Föld egyes régióiban eltérő mértékű lesz a zöldterületek jelentősége a várospolitikában. Ez egyébként már ma is így van. Az egyes régió ez esetben olyan nagytérségi felosztást takar, mint fejlett-fejlődő, trópusi-mérsékelt égövi.

Kezdjük a fejlett-fejlődő dimenzióval. Ismeretes, hogy a városlakó népesség növekedése napjainkban csaknem kizárólag a fejlődő országokban végbemenő urbanizációnak köszönhető. A fejlett országokban a városlakó népesség száma alig emelkedik, sőt sok helyütt (pl. Európa) csökken. A városi népességnövekedés motorja ma két – viszonylag alulurbanizált ország – Kína és India. A fejlődő országok, különösen Fekete-Afrika viharos városnövekedése számos társadalmi-gazdasági problémát okoz, mint a városi beépítés gyors terjeszkedése a mezőgazdasági (zöld-) területek rovására, a városok ökológiai lábnyomának parttalan növekedése, az informális (squatter) városrészek burjánzása. Ilyen körülmények között a városvezetők számára maga a város napi működtetése (tömegközlekedés, egészséges ivóvízellátás, szemétszállítás, közbiztonság stb.) jelenti az első számú kihívást, a városi zöldterületek kialakítására, tudatos fejlesztésére kevésbé gondolhatnak.

A fejlett országokban ezzel szemben a rendelkezésre álló szabadidő hosszának növekedése, az inaktív népesség egyre emelkedő aránya, új, közterekhez köthető kulturális és szabadidős fogyasztási szokások (koncertek, kiállítások, testedzés) terjedése egyértelműen a városi zöldterületek jelentőségének növekedését idézi elő, s ez a trend vélhetően a jövőben sem szakad meg.

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a „zöld gondolat” erősen klímafüggő. A nedves trópusi területeken, ahol a vegetáció, az ökoszisztéma működtetése még városi közegben

sem okoz komolyabb gondot, a zöldterület városfejlesztési kérdése nehezen értelmezhető. A száraz trópusi területek városaiban ezzel szemben jelentős összegekre van szükség még a legkisebb zöldfelület (néhány pálmafa egy parkban) életben tartásához is. Ezekben a városokban fokozott erőfeszítésre lesz szükség a jövőben, hogy a lakosság zöldterület igénye kielégíthető legyen.

Szólni kell egy jelenségről, a városi hőszigetéről, amellyel a globális klímaváltozás kapcsán még fokozottabban kell majd számolnunk. Amellett, hogy tipikusan városi problémát jelent, döntően a belvárosi, zárt beépítésű, bérházas negyedek lakóit sújtja. Különösen a kontinentális klímataromány, így Magyarország nagyvárosaiban okoz évről évre visszatérő gondot, s elsősorban az idősebb, illetve szegényebb népességet érinti. Az ilyen városrészekben stratégiai fontosságú kérdés, hogy miként lehet az itt élő népesség helyzetén javítani. Ebben a zöldfelületekkel való okos gazdálkodásnak komoly szerepe lehet.

Rátérve a nagyvárosi zöldterület-fejlesztésre: általában fontosnak tartják a helyi lakosság bevonását a fejlesztési programokba. Az Önök tapasztalatai megerősítik ezt a vélekedést, gyakorlatot? Melyek a legfőbb előnyei és hátrányai a közösség bevonásának akár a fejlesztésbe, akár a fenntartásba?

A. Gy. A 19. század végén egyes szerzők már írtak az személyközi kapcsolatok megváltozásáról a kialakuló nagyvárosi közegben. Azt azonban napjainkig kevesen ismerik fel, hogy a nagyvárosokban nem alakult ki közösségi munkakultúra. A 20. század „technikai” eszközökkel igyekezett úrrá lenni a helyzeten, amelynek anyagi alapját a folyamatosan fejlődő gazdaság biztosította. Jelen századunkban azonban látszik, hogy a szétszakadó nagyvárosi társadalom csak úgy marad fenn, ha a lokális kohézió kialakul. Ennek egyik legjobb eszköze a közös munka, a közvetlen lakókörnyezet közös alakítása. Legfontosabb hozadéka a lakosság bevonásának, hogy létrejön a környezetért érzett személyes felelősség, a közös munka- és párbeszéd-kultúra. A fejlesztés során az önkormányzatok, a civilek és az egyes lakók között egyaránt bizalom épül. Ez az együttműködés ugyanakkor jelentős idő- és humán erőforrás-ráfordítást igényel, így talán ez a legfontosabb hátránya ezeknek a fejlesztéseknek.

K. Z. A helyi lakosság bevonása – nemcsak a zöld, de – bármilyen településfejlesztési programban fontos. A helyi közösség, amely lakóház, utca, negyed, város stb. szintjén szerveződik, sokkal inkább magáénak érzi és azonosulni tud a konkrét fejlesztéssel, ha bevonják abba. Ennek több előnyös hatása lesz, egyrészt jobban megbecsüli az így létrejött közvagyonot, másrészt társadalmi és politikai tőkájének erősödését véli felismerni („fontos a szavam”). Mindkettő bizonyos fajta társadalmi konszenzust eredményezhet, s a fejlesztés tárgya (zöld vagy nem zöld) a helyi társadalmi kohéziót és lakóhelyi identitást erősíti. A helyi lakosság bevonásának kétségkívül vannak hátrányos oldalai is. Lasítja a fejlesztések megvalósulását, időnként konfliktusokkal jár. Mindennek megvan az ára.

A fejlesztés mellett a fenntartás is kulcskérdés. Mit gondolnak, milyen módon valószínűsíthető meg a lakosság bevonása a létrejött zöldterület fenntartásába, tekintettel arra, hogy ez gyakorlatilag egész éven át tartó odafigyelést igényel?

A. Gy. A fenntartás tényleg az egyik kulcskérdés, hiszen a mai projekt- és fejlesztés-szemléletű világunkban egyre inkább a fenntartásra, a fenntarthatóságra kellene fordítani a figyelmet. Nemcsak azért, mert az eljövendő években az önkormányzatoknál nem várható jelentős forrásbővülés és így valószínűleg csökkenni fog a zöldterületek fenntartására fordítható összeg, hanem azért is, mert komoly igény alakul ki az emberekben arra, hogy a közösen létrehozott eredményeket meg tudják őrizni. Jelenleg a lakosokban az él, hogy a közterületek fenntartása az önkormányzat dolga. Ugyanakkor érzékelik az

emberek, hogy nem ér el mindenhova az önkormányzat keze. Mégis a fenntartásba nagyon nehezen lehet bevonni más résztvevőket. Azt gondolom, hogy civil szervezetek bevonása lenne a leghatékonyabb, de újszerű együttműködések rendszerbe állítása is szükséges. Ilyen lehet az önkormányzat, a civil szervezetek és a lakók koalíciója, szövetsége.

K. Z. A zöldterületek esetében a folyamatos fenntartás valóban kulcskérdés, hiszen a zöld környezet – szemben az épített környezettel – sokkal gyorsabban változik, érzékenyebb a külső hatásokra, sérülékenyebb. A lakosság bevonása a fenntartásba már nehezebb, hiszen nem egyszeri, kampányszerű lépésről van szó, mint a tervezés-fejlesztés esetében, hanem gyakorlatilag időről időre el kell végezni. Ez a lakosság részéről a szabadidő (amellyel nem egyformán rendelkezünk) egy részének önkéntes „feláldozását” teszi szükségessé, amire nehéz az embereket mozgósítani. Leghatékonyabb lehetőségnek az elemi szint (család, szomszédság, lépcsőház) bevonása kínálkozik, de emellett természetesen a pozitív példamutatásnak („húzó emberek”) is nagy szerepe lehet.

A közösségi bevonású zöldterület-fejlesztés, de még a fenntartás során is olyan közkincs, köztulajdon jön létre, amely az emberek magán-áldozatvállalása során keletkezik. Mit gondolnak, mi ennek a jelentősége? Tudatosul-e az eredmény az embereknél? A bevonás során lehet-e számítani nagyobb felelősségérzet kialakulására?

A. Gy. Talán már az elmondottakból is kiderült, hogy az emberek személyes felelősségérzetének és közös áldozatvállalásának növekedése a városi társadalom egészséges fennmaradásának egyik kulcskérdése, nemcsak a zöldterületek esetében. A lakossági bevonás a fejlesztésben vagy fenntartásban a társadalmi párbeszéd állandó lehetőségét biztosítja, ami tudatosítja az embereknél a közösségen belüli helyüket és szerepüket. Jelenleg Magyarországon az út elején járunk, tudatosulásról csak egyes esetekben, elszórtan beszélhetünk.

K. Z. A lakosság bevonása a lakóhelyi fejlesztésekbe sok esetben nehézkes, hosszadalmas egyeztetést, türelmet, odafigyelést igényel, de mindenképp megéri. A saját munka, ötlet gyümölcse nagyobb felelősségérzetet vált ki az embereknél, emellett erősíti a helyi identitást, javítja a helyi lakosság összetartását, a társadalmi kapcsolatok minőségét.

Mik a legjelentősebb akadályai Magyarországon a közösségi bevonású zöldterület-fejlesztésnek? Tapasztaltak-e esetleg olyan hazai pozitívumokat, amire érdemes lehet építeni a jövőben?

A. Gy. Magyarországon jelenleg a közösségi bevonás helyét keressük. A projektek különböző eszközrendszerrel próbálkoznak, amelyek hatékonysága eltérő. Jelenleg még nem tapasztalható intézményesült önkormányzati igény, és az embereknél sem alakult ki fogadókészség a közös munka iránt. A társadalmi bizalomnak meg kell teremtenie, és hosszú távon az önkormányzati szolgáltatás, ellátás rendszerének meg kell változnia. Kicsit hazabeszélve: Józsefvárosban több „akció” is pozitív tapasztalatokat eredményezett, például a Mátyás tér megújítása, vagy a Belső-Józsefvárosban futó „Belső Udvar” program.

K. Z. Sokáig a „zöld ügy” volt a hazai településfejlesztés leggyengébb láncszeme, noha ennek jelentőségét, társadalmi hasznosságát valamennyi józan politikus és tervező elismerte. Az utóbbi években mintha elmozdulás történt volna e téren, a zöldterületekben rejlő lehetőségek tudatos kihasználása a városfejlesztésben is érezhetően egyre nagyobb szerepet kap. Erre utalnak a szépen megújított parkok, közterek, sétányok Budapesten (pl. Szent István park, Mátyás tér, Lenhossék tér) és vidéken (pl. Egerben a Szent János park) egyaránt. Ez nem annyira az ökológiai gondolat fokozódó népszerűségének, sokkal inkább a városfejlesztés átalakuló céljainak, növekvő emberközpontúságának köszönhető. A kulturális, szabadidős, vagy lakás célú fejlesztéseknél ma már megkerülhe-

tetlen a zöld elem. Sőt más funkciók, mint például a kereskedelmi (West-End bevásárlóközpont tetőkertje) vagy az irodai funkció (InfoPark) tervezésénél is egyre inkább számolnak vele. Az ápolat zöld környezet értéknövelő szerepét a várospolitikai, a tervezés egyre inkább felismeri.

A hazai és külföldi példák alapján milyennek látják a közösség bevonásán alapuló zöldterület-fejlesztés jelenlegi helyzetét és esélyeit Magyarországon? Mit gondolnak, az eddigi tapasztalatok alapján milyen típusú közterületek fejlesztése esetén van lehetőség a közösség bevonására Magyarországon, kiváltképp Budapesten?

A. Gy. Úgy érzem, hogy egyre nő és erősödik az igény az ilyen típusú megoldások iránt. Azért vagyok bizakodó, mert felnövebben van egy olyan korosztály – művészek, tájépítészek, építészek, geográfusok, közösségfejlesztők –, akik számára ez a módszer már tevékenységük alapját jelenti. Emellett érdekes egyéni kezdeményezésekkel, spontán akciókkal is találkozhatunk. Szerintem ezekből a mikrobeavatkozásokból (pl. lakóház-udvarok zöldítése, üres telkeken átmeneti haszonnövény-kert, parkrészek, kisebb közterek) lehet elindulni, ezek során lehet a szereplőknek megtanulni az együttműködés technikáját és – nem győzöm eleget hangsúlyozni – megteremteni a bizalmat, majd hosszan megőrizni azt. Jó lenne, ha emellett valamilyen törvényi szabályozás, vagy állami támogatási politika is elősegítené ezt a típusú munkamegosztást.

K. Z. Felemás a helyzet. A hollandiai vagy német városfejlesztési gyakorlathoz képest a lakosság bevonása nálunk még gyerekcipőben jár, ugyanakkor például Romániához vagy Bulgáriához viszonyítva sokkal kifinomultabb a hazai városfejlesztés eszköztársasága, sokkal inkább épít a helyi társadalom véleményére. Örvedetes fejlemény, hogy a helyi lakosság pedig igényt tart arra, hogy kikérjék a véleményét, s beleszólhasson a helyi fejlesztésekbe. Nem minden zöldterület-fejlesztésbe lehet aktívan bevonni a lakosságot, erre inkább a kisléptékű, önkormányzati vagy társasházi projekteknél kínálkozik lehetőség, a budai erdők rekonstrukciója nem bízható lelkes amatőrökre.

Önök szerint milyen eszközökkel lehetne segíteni a közösségi bevonású zöldterület-fejlesztést Magyarországon?

A. Gy. Több eszköz együttes alkalmazásával lehetne segíteni az ilyen típusú zöldterület-fejlesztést. Az egyik legfontosabb eszköz a tanulás: az önkormányzatok és a lakók érdeklődését célzottan, példák bemutatásával, külföldi tapasztalatok közös kiértékelésével lehetne felkelteni. Emellett egyetemek közötti együttműködések létrehozása is hasznos volna azért, hogy a folyamatban résztvevő fiatal szakemberek már az egyetemen megismerjék egymást és a módszert. Fontos lenne ezt az együttműködést kiterjeszteni a középfokú szakképző intézmények diákjaira. Természetesen nagyban segítené a bevonás önkormányzaton belüli elterjedését, ha az állami támogatási és szabályozási politika is alátámasztaná az eszközök alkalmazását.

K. Z. A nyilvánosság erősítésével, a pozitív példák köztudatba ültetésével (például a média segítségével), vagy a közoktatás, jelesen a környezeti nevelés szerepének erősítésével.

HOGYAN TOVÁBB? EGY RÉSZVÉTELI FOLYAMAT FENNTARTHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSEI – TAPASZTALATOK BUDAPEST-JÓZSEFVÁROSBÓL

4 éves a Magdolna Negyed Program

ALFÖLDI GYÖRGY⁶–HORVÁTH DÁNIEL⁷

Bevezetés

Budapesten, a józsefvárosi Magdolna negyedben fekvő Mátyás téren 2004-ben kezdtünk neki egy közterület megújításának. Elhatároztuk, hogy a környéken lakókkal számos kérdésben együtt hozzuk meg a döntést, és közösen fogjuk megépíteni azt, amit kitaláltunk. Érdeemes összehasonlítani az elkészült park és a tér egészének képét a felújítás előttivel.

Négy év telt el azóta, hogy 2005 októberében a Magdolna Negyed Program nyitórendezvényén terjeszteni kezdtük azokat a tájékoztató füzeteket, amelyekben – akkor még szokatlan módon – egy közös megújítási folyamatban való részvételre hívtuk az itt élőket. A füzetek között volt egy zöld színű is, amelyben a tér megújítására irányuló elképzeléseinket ismertettük, és kértük a lakókat, hogy működjenek együtt velünk ebben a munkában.

A Magdolna Negyed Program I. keretében elkészült közösségi ház, a *Kesztyűgyár* (címe: Budapest, Mátyás tér 15.; <http://kesztyugyar.blog.hu>) ablakán kinézve minden napszakban játszó gyerekeket látunk a megújult zöldterületen. Egy önkormányzati és egy társasházat is felújítottak, egy hipermarket áruházlánc itt nyitja következő budapesti üzletét, egy 200 lakásos társasház építése is befejezés előtt áll. Nem így volt ez öt évvel ezelőtt, amikor hozzáláttunk a környék rehabilitációjának!

2004-ben azt tűztük ki célul, hogy a tér ismét a környék központjává váljon, fizikai állapotát a lakosság bevonásával, közös munkával újítsuk meg. A tér használatán, vagy a közterület kialakításán vajon látszik-e a közös munka, kitapinthatók-e a részvételi folyamat eredményei? Munkánk nyomán kialakult-e az a civil és intézményi összefogás, amely biztosítja a zöldterület fenntarthatóságát?

A tér akkor tudja szerepét betölteni, ha felújított állapota sokáig megmarad. Ez úgy valósulhat meg, ha az önkormányzat maga mellé tudja állítani a helybelieket és a civil szervezeteket, emellett a fenntartás talán kevésbé érdekes munkájának felelősségét is képes megosztani velük. Természetesen az önkormányzatban is meg kell lennie a hajlandóságnak ehhez a munkamegosztáshoz, intézményes vagy informális garanciákat kell kialakítani az együttműködéshez. A park a helybeliek mentális térképébe lassan épül be, új szerepe lassan foglalja el az őt megillető helyet, csak hosszú idő elteltével tudja az elmúlt évtizedek negatív tapasztalataiból eredő képet „átlépni” vagy alakítani.

A Magdolna Negyed Program szervezeti kereteit és a megvalósítás csaknem teljes folyamatát már több tanulmányban bemutattuk itthon és külföldön egyaránt (pl. ALFÖLDI Gy. et al 2004; ALFÖLDI Gy. et al. 2007; KONDOR, A. Cs. – HORVÁTH, D. 2008), így ezek

⁶ Vezérigazgató, Rév8 Zrt., 1083 Budapest, Práter u. 22. adjunktus, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Urbanisztika Tanszék. (alfoldi-gyorgy@rev8.hu)

⁷ Projektvezető, Rév8 Zrt., 1083 Budapest, Práter u. 22. (horvath-daniel@rev8.hu)

ismertetésétől most eltekintünk. Jelen írásunkban a megvalósítás tapasztalataira, az általánosságban levonható következtetésekre fókuszálunk.

Változó környezet – a városfejlődés előzményei

A Mátyás tér Józsefváros (Bp. VIII. kerülete) központjában, a 2005-ös Kerületfejlesztési Stratégiában lehatárolt Magdolna negyed (a Nagyuvaros u. – Népszínház u. – Fiumei út – Baross u. – Koszorú u. és a Mátyás tér által közrefogott terület) nyugati részén helyezkedik el. A tér környezete egyike Józsefváros legrégebben beépült részének. A negyed fővároson belüli kedvező elhelyezkedése és az épített környezetéből fakadó adottságai ellenére a korábbi gazdasági szerepének leértékelődése, történeti, társadalmi fejlődésének negatívumai miatt az 1990-es évekre Budapest legnagyobb összefüggő krízisterületévé vált. Egyes részei kifejezetten a nagyvárosi szegénynegyedek arculatát mutatják. A társadalomban megindult kedvezőtlen folyamatokat az épített környezet lepusztulása kísérte, mindezek együttes hatására a városrész egyre inkább elszigetelődött, a Mátyás tér a társadalmi és fizikai leértékelődés koncentrált terévé vált, azonban központi szerepét mindmáig megőrizte.

Megörökölt problémák – egy részvételi (participációs) program kihívásai

Mielőtt a Mátyás tér részvételi típusú megújítási folyamatát a beavatkozásokon keresztül értékelnénk, az alábbiakban érdemes összefoglalni azokat a tényezőket, amelyek a megvalósítás szempontjából a legjelentősebb kihívást jelentették és a program során alapvetően megszabták a szereplők mozgásterét. Négy tényezőcsoportot, egyben kihívást lehet megkülönböztetni.

Bizalmi deficit (társadalmi kihívások). Ez a tényező legalább két síkon mutatkozott meg. Egyrészt a lakóközösségeken belüli, a szomszédság tagjai közötti bizalomhiány a társadalmi kapcsolatok hiányából adódik. Másrészt a rendszerváltozás előtti negyven évben gyökerező, azóta csak fokozódó bizalmatlanság kitapintható a civil (lakosság, társadalmi szervezetek) és a közszféra (önkormányzat és szervezetei) között is. A közösségi bevonás eszközeinek alkalmazása azt a célt is szolgálta, hogy a lakossági csoportok egymás közötti, valamint a civil, illetve a közszféra közt kialakult, bizalmatlanság alkotta falat lebontsa.

Demokrácia-hiány, együttműködési deficit (szervezeti kihívások). Annak ellenére, hogy a rendszerváltozást követően kiépültek az önrendelkezés erősödését, az ön-kormányzást célzó országos és helyi demokratikus intézmények, az elmúlt húsz évben a városrész a demokratikus átalakulás vesztesévé vált. Ennek egyik oka az a helyi adottság, hogy az ezredforduló környékén is a lakások fele önkormányzati tulajdonban volt. Így a helyi demokrácia azon minimális fórumai sem voltak jelen, amelyek például egy társasházi közgyűlés formájában a város más részein kialakultak. A lakók az önkormányzattól vártak el mindent. Az együttműködés hiányát és a demokratikus döntésektől való távolmaradást fokozta, hogy folyamatosan erősödött a társadalom leszakadt rétegeinek koncentrációja is, így a helyiek érdekérvényesítő képessége egyre romlott.

Gazdasági deficit (gazdasági kihívások). A terület több lépcsőben veszítette el gazdasági szerepét. A II. világháború elpusztította a környék vállalkozóit, kistökeiseit, a háború után bezárták, vagy államosították az üzleteket és kisebb üzemeket. Az 1960-as, 1970-es

évek során a lebontásra kerülő külső kerültreészek elszegényedett lakói mellett jelentős számú roma is a területre költözött. A rendszerváltozás után a még megtalálható kisipar és a tér környékén lakó „muzsikus cigányok” is elveszítették szerepüket a város gazdaságában. Így a téren és környékén fővárosi viszonylatban is igen jelentős a munkanélküliség, a lakosság iskolázottsági mutatói elmaradnak a fővárosi átlagtól.

Felújítási deficit (műszaki-környezeti jellegű kihívások). A Mátyás téren és környékén az 1970-es évekbeli kisebb felújítási hullámon kívül jelentősebb átalakítás nem történt. A fejlesztések elmaradásához társult a karbantartás, üzemeltetés területén jelentkező egyre súlyosabb lemaradás, amely használhatatlan, funkcióvesztett, sivár és élehetetlen lakókörnyezetet teremtett. Komoly műszaki-környezeti problémák jelentkeztek, mint például a zöldfelületek hiánya, vizesedés, nem higiénikus állapotok. A fizikai környezet degradációjával egyfajta „elgazdátlanodás” érzése/látszata alakult ki a közösségi területeken, ami felerősítette a vandalizmust, a használatbeli konfliktusokat (prostituáció, gengesedés stb.). A Mátyás tér fejlesztése eleve hátrányból indult, mivel az elmúlt évtized folyamán ugyan többször végeztek kisebb felújításokat, azonban az ad hoc jellegű beavatkozások mögött nem volt koncepció, és a felújítás sosem volt teljes. Az új kezdeményezést a helyiek ezek közé sorolták, ezért érthetően szkeptikusak voltak a jelentős átalakítást sugalló tervekkel szemben.

A hosszú út apró lépései

A megújítási program bemutatását 2005 októberében kezdtük meg. Tájékoztató füzetet, színes brosúrát nyomtattunk több ezer példányban, ekkor indult meg a személyes kommunikáció is. A szóróanyagok készítésekor fontos szempont volt, hogy a grafikai kivitel felkeltse az emberek érdeklődését, könnyen olvasható és érthető legyen, ugyanakkor ne lehessen összetéveszteni a házakat ellepő reklámtermékekkel. Tapasztalatunk szerint még így is elég alacsony határfokkal értük el az embereket.

A környékbeliek igényeinek megismerését, fejlesztésre vonatkozó elképzeléseit 2006 januárjától kezdtük feltárni. Az Erdélyi utcai iskolában két ízben találkoztunk a lakókkal, az alkalmakon kb. 80 fő vett részt. Kevesen voltak olyanok, akik mindkét fórumon ott voltak, ezért nem lehetett teljes mértékben egymásra építeni az eseményeket. Úgy döntöttünk, hogy nem választunk ki képviselőket, hanem – ahogy azt az embereknek elmondtuk és írásos anyagainkban leírtuk – mindig a megjelentek véleményét vesszük alapul a továbblépésnél. Ez a döntés sajnos gyengítette a közös döntések legitimitását.

A tervezésbe az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet munkatársai is bekapcsolódtak az EU által támogatott Greenkeys-projekt, valamint az OTKA által támogatott városrehabilitációs kutatás keretében. A szakmai együttműködés részeként különböző kérdőíves felmérések lebonyolításában vettek részt. 2006-ban ugyanis kérdőívek segítségével mértük fel a lakók elképzeléseit, véleményeit, igényeit és a projekttel kapcsolatos várakozásait (lásd pl. EGEDY 2008). Ezek eredménye a tervezési program fontos elemét képezte. Általános tapasztalat volt, hogy az emberek megszólítása nagyon nehéz, eléggé szkeptikusan fogadták a kérdéseinket. Néhányan ugyan éltek azzal a lehetőséggel is, hogy e-mailen, illetve ügyfélszolgálatunkon keresztül juttassák el a kitöltött kérdőíveiket, azonban bebizonyosodott, hogy írásos anyaggal nem lehet elérni a helyieket, és írott véleményt sem lehet várni tőlük. Ráadásul a kommunikációt, kapcsolattartást nagyban nehezítette, hogy a rehabilitációs iroda székhelye a megújítási folyamat legnagyobb részében nem a negyedben, hanem a kerület más városrészében volt, ami jelentős korlátozó tényezőnek bizonyult.

A lakossági résztvevőket a lakóhelyük és tér közötti viszony alapján két csoportra bonthatjuk. A közvetlenül a térre néző lakások képviselői – jellemzően magasabb iskolai végzettségűek – a hangos és zavarónak tűnő tevékenységek kizárása mellett érveltek, így a sport kikerült a lehetséges funkciók közül. A távolabb lakók inkább a szélesebb használati kínálat mellett kardoskodtak. Teljes volt az egyetértés a bekerítést illetően, vita csak a bekerített terület nagyságával kapcsolatban merült fel, elsősorban a kutyatartással és a hajléktalanokkal összefüggésben.

Minden egyes találkozó előtt felhívásokat tettünk közzé az újságokban és több ezer szórólapot, plakátot helyeztünk el kapukon, hirdető táblákon, postaládákban. A tevékenységet akkor még önkéntesek bevonásának hiányában munkatársaink végezték, ami rontotta a hatékonyságot. Tapasztalatunk szerint az eredményességet növelhetjük volna, ha a promóció során több munkatársat tudunk alkalmazni. Az írott anyagok nem mindig érték el a lakókat, több személyes meggyőzés eredményesebb lehetett volna.

2006 márciusában a Rév8 Zrt. együttműködési megállapodást írt alá a Corvinus Egyetemmel. A tervezést az egyetem tájtervezőivel folyamatos konzultáció mentén végeztük. A tér szomszédságában élőkkel megvitatott vázlattervek alapján 2006 májusában elkészült a végleges egyeztetési tervkoncepció, amelyet egy szabadtéri rendezvény keretében mutattunk be a lakóknak.

Az egyetemmel való együttműködés színesítette a megvalósítást, a közös munkán keresztül más szervezeteket is bevontunk (pl. a DNS Egyesületet a pillékő-ülődombok készítésénél). Felszínre kerültek olyan nehézségek is, amelyek a beruházói-tervezői-lakossági hármasság igényrendszer egyensúlyának megtalálása során jelentkeztek.

A tér megújítása a lakók igényeire, ötleteire épült. A tervezési folyamat során a közterület elemeit egyesével értékeltük, és meghatároztuk azokat a térelemeket, amelyek átmentése, megőrzése a tervezőknek és társaságunknak, a Rév8-nak is elfogadhatónak látszott. A tervezésnél fontos szempont volt a rendelkezésre álló források korlátozottsága, ezért került sor a helyben lévő anyagok, tárgyak használatára is. 2006 nyarán befejeződött a részvételi típusú tervezés periódusa, ezután a hivatali egyeztetés következett.

Társaságunk, a Rév8 volt felelős a közterület-fejlesztés megvalósításának pénzügyi menedzseléséért, a többletforrások felkutatásáért. Ennek érdekében munkatársainknak sokszor át kellett dolgozni a tájtervezők által kínált megoldásokat. Ezen felül a döntési folyamatról is viták folytak, mert a független tervezők a jónak tartott megoldás érdekében a kisebb-nagyobb nyomásgyakorlástól sem riadtak vissza, míg mi a lokális és direkt demokratikus döntések mellett érveltünk. A tervezők – a lakókkal együtt – differenciált térhasználat kialakítására törekedtek. Ezért a teret használó csoportok és a helybeliek igényeinek felmérése alapján külön területet alakítottak ki a kutyasétáltatóknak, a hajléktalanoknak, a gyerekeknek és a nyugdíjasoknak. A tervezés során kiemelt hangsúlyt kapott, hogy a megvalósítás olyan ütemekben folyjon, hogy lehetőség nyíljon lakossági részvételre.

A Mátyás tér kivitelezése 2006 decemberében kezdődött el. Ennek keretében készültek el a tér megújult arculatát meghatározó, újrahasznosított alapanyagokból (pillékő) előállított üldombok is. A munkára az Erdélyi utcai iskola tornatermében került sor, ahol az iskolások mellett az egyetemi hallgatók, illetve civil szervezetek (pl. DNS Egyesület) is részt vettek. Az első ütem kiviteli munkái során kialakult a Mátyás tér új struktúrája az új gyalogos ívekkel és a központi térrel. Lakossági döntést kértünk a burkolat anyagáról is. A lakók – legnagyobb meglepetésünkre – a fenntarthatóságot, a jövőbeli közösségi programlehetőségeket és a közbiztonsági szempontokat figyelembe véve az aszfaltburkolat mellett döntöttek. 2007 áprilisában egy kétnapos közösségi rendezvény keretében kerültek ki az utcabútorok szerepét betöltő üldombok, amelyek a tapasztala-

6. kép Közösségi növényültetés a Mátyás téren
Szerző: Rév8 Zrt. – NYÁRI GYULA

tok szerint sikerrel működnek. A decemberi iskolai munkákhoz hasonlóan gyerekek, tanulók, egyetemi hallgatók részvételével aszfaltfestéssel tettük barátságosabbá az utca felületét.

A kivitelezés második üteme 2007 őszén kezdődött el, ekkor valósultak meg a „kulcs-beavatkozások”. Ezekről az előzetes lakossági felmérések, megbeszélések során konszenzus alakult ki, ennek megfelelően készült el az első ütem struktúrája (pl. nagyobb, korszerűbb játszótér; kerítéssel körbekerített park; több zöldfelület és növény; őrzés; jobb közvilágítás).

2007 októberében két alkalommal közösségi növényültetési programot szerveztünk, ahol több ezer növényt ültettünk el számos lakó közreműködésével. A programon részt vettek a helyi önkormányzat képviselői, civil szervezetek és egyetemi hallgatók is. A kivitelezés 2007. december közepén fejeződött be.

Összefoglalás

A Mátyás tér megújítása során vállaltuk, hogy a környéken élőket a tervezés folyamatába bevonjuk. A tér terveinek kialakítása és gyakorlati megvalósítása kapcsán 7 lakossági megbeszélést rendeztünk, amelyeken átlagosan 20 fő vett részt. A lakók észrevételeit, igényeit a lehetőségek figyelembe vételével építettük be a tervekbe (kerítés, nyilvános illemhely, őrzés, kutyasétáltató, a tér dombjainak magassága).

Az Erdélyi utcai iskola diákjai és a környéken lakók 3 alkalommal összesen 6 nap (27 óra) munkával vettek részt a megújítás kivitelezésében. A „helyi önkéntesek” üldombokat készítettek és helyeztek ki, aszfaltot festettek, kertészkedtek, virágot ültettek.

A közösségi munkaalkalmakon kb. 75 ember segédkezett. A lakók bevonásával kapcsolatban elmondható, hogy az itt élők kis hányada jelent meg a megbeszéléseken annak ellenére, hogy több lehetőséget is biztosítottunk a részvételre, és minden egyes alkalommal külön plakátokat, meghívókat raktunk ki. A lakóknak a tér felújítási munkáiban való közvetlen részvétele azonban a vártnál eredményesebben sikerült.

Az elkészült teret jelenleg az önkormányzat tartja fenn. Bár 2008-ban a lakók jelezték, hogy a park fenntartásában szívesen részt vennének, azóta több lakossági fórum, kiscsoportos megbeszélés ellenére sem sikerült kialakítani azt a szervezeti keretet, amely képes lakók és civilek bevonására. Ezzel kapcsolatban három lakossági találkozóra került sor. A részvételi megújítás fontos eredménye, hogy megtaláltuk azokat a „kulcs-embereket”, akik a jövőben, hasonló kezdeményezések esetén hatékonyabban közvetíthetik az információkat.

2010-ben a Magdolna Negyed Program II. keretében ún. szomszédsági tanács alakul, reméljük, hogy megtaláljuk velük az együttműködés lehetőségét. Az I. ütemben elmaradt, illetve az eltelt időszak során felmerült új igények a második ütemben elkészülnek. Az egyik legfontosabb elem egy nyilvános wc, amely a bekerítetlen területen szolgálja a parkot használókat. Az építmény tervezését olyan szempontok vezérelték, mint például a könnyű üzemeltethetőség, a higiénikus és fenntartható körülmények biztosítása az épületen belül és kívül egyaránt. A játszótér egy „csőszkunyóhával” és további utcabútorokkal gazdagodik.

A lakossági visszajelzések alapján a tér megújításának lakosság felé történő meghirdetése és az átadás között eltelt két és fél év nagyon hosszúnak tűnt, azonban az integrált, részvételi eszközökkel operáló városrehabilitációs folyamat szempontjából ezt az időt szükségesnek ítéljük. A felújítási hiányon ennyi idő alatt jelentős mértékben lehetett enyhíteni. A bizalom változása középtávon mérhető, amikor a fizikai környezet átalakulása is megtapasztalható lesz. Ezzel kapcsolatban már vannak érezhető, pozitív változások. A demokratikus hiányok pótlása tűnik a legnehezebbnek, hiszen számos külső tényező gátolja ezt (jogszabályok, intézményi struktúra, kompetenciák), ennek „társadalmosítása” a program legfontosabb hosszú távú célja.

IRODALOM

- ALFÖLDI GY. – ERDŐSI S. – HORVÁTH D. – MOLNÁR GY. – SÁRKÁNY CS. (2004): Magdolna Negyed Program I. Rév8 Rt., Budapest. 25 p.
- ALFÖLDI GY. – CZEGLÉDY Á. – HORVÁTH D. (2007): Egy városrész ébredése. – In: KONDOR A. CS. – EGEDY T. (szerk.): Városfejlesztés és városrehabilitáció. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest. pp. 101–110.
- EGEDY T. 2008 A Mátyás tér felújításának várható hatásai a helyi társadalomra és az életminőségre – In: ALFÖLDI GY. – KOVÁCS Z. (szerk.): Urban Green Book – Városi Zöld Könyv. ÉTK Kft. – MTA FKI – Rév8 Zrt., Budapest, pp. 26–50.
- KONDOR, A. CS. – HORVÁTH, D. (2008): Challenges and experiences of a participative green space development in Budapest-Józsefváros – Izzivi in izkušnje, povezani z dejavnim razvojem zelenih površin v okrožju Józsefváros v Budimpešti. – In: Urbani Izziv (Urban Challenge) 19. 2. pp. 59–68. (szlovén); 174–182. (angol)